



Samelbd.

0/0

die,

67
DOCTRINA SINE MORIBVS HOMINE INDIGNA.

PROLVSIO

QVA AD TRES

DECLAMATIONES

DIE INSTAVRATIONIS RELIGIONIS MEMO-
RIAE SACRO

BENIVOLE AVDIENDAS

HVMANISSIME INVITAT

CAROLVS HENRICVS SENTENIS

AA. LL. M. LYCEI TORGAVIENS. RECTOR.



~~~~~  
LIPSIAE

EX OFFICINA IACOBÆERIANA.

MDCCLXXX.

DOCTRINA SIVE MORUM HOMINUM INDICTIONE

PROLVSIO

CVB AN 1748

DECLAMATIONES

DE INSTAVRATIONIS RELIGIONIS MEMO

RIAE SACRO

PER HENRICHUM VON

HUMANNISIMAM INVITAT

CAROLVS HENRICHVS SINTENIS

ANNO MDCCLXXVIII



LEIPZIG

EX OFFICINA JACOBUSIANA

MDCCLXXVIII







IVVENES  
IN SPEM RELIGIONIS, PATRIAE, ET PARENTVM  
SVCCRESCENTES,  
MIHIQVE AMANTISSIMI.

---

Qui rerum ad palaestram pertinentium cognitionem, ipso usu edocti, teneant, eaque de causa verum accuratumque de laboribus, cum vita scholastica coniunctis, iudicium ferre didicerint, eos in vniuersum omnes de longe grauioribus difficultatibus in fingendis iuuenum moribus, quam poliendis illorum ingenijs, querimonias mouere, persuasissimum habeo. Negari non potest, in erudienda literisque formanda mente permulta saepe, et magna impedimenta obfici, quae non tam ex magistri in instituendo disciplina proficisci debeant, quam potius virium iuuenilium diuersitati, rerumque tractandarum indoli adscribenda videantur. Praeceptor enim nisi a bonis literis satis instructus, docendi facultate praefans, et a laboris assiduitate patiens est, sibi ipse quidem varias et ingentes creare potest molestias, sed querelae eius de aerumnis, in ingeniorum conformatione perferendis, non dignae sunt, quae fidem aut commiserationem mereantur, nulli muneri administrando minus, quam scholastico, natur, ne lentam mortem oppetat, bonisque literis, et iuuentuti dolendae plus obfit, quam proffit, abeat ex hoc ergastulo, et quamcunque aliam viuendi conditionem



tionem eligat, fortasse fieri potest, ut publicae salutis alia ratione confulere possit. Ingeniorum vero imbecillitas, pro sapientissima Dei in discibuentis animi dotibus prouidentia, nonnunquam tanta est, ut innumeratae fere *in dissipandis mentis tenebris* a magistro auferendae sint salebrae, et rerum tradendarum subtilitas, quamuis, dilecto illarum instituto, captui iuuentutis accommodatissimae a grauioribus sollicite fecernantur, saepe tamen nos vexat, si, quae vnquam in vires humanas cadere possit, perspicuitate res intelligendas tam prope *menti iuuenili* admouere volumus, ut accurate percipiantur. *SOCRATIS* vestigia premeas, animorum obsterici similis, non corporis castigator, sit mihi *in docendo* scholae praceptor, nec *virgis*, nec *baculo* demonstrationis facilitas inest, quid? quod, animus ad sordes abiectus, et solis muneris reductus, non eius grauitati, mercenarii atque opificis sellularii more, intentus, ad istiusmodi seruales animaduersiones confugit, *popularitate* vero, et reliquis perspicuitatis impetrandae remedijs, si vitmur, statim animaduertimus, quantae difficultates, quantaeque molestiae *in imbuendis ingenijs* cum vita, in scholis quae degitur, arctissime sint connexae. His vero concessis, animum nunc infixum habeo *moribus iuuenum*, ad honestatis vrbanitatisque rationem fingendis, quos vna et consentiens omnium in ludis docentium vox eiusmodi esse pronunciat, ut *illorum* emendatio plus laboris, quam *mentis cultura*, facessat. Ego, *Iuuenes Charissimi*, non coactus muneris mihi demandati taedio, neque dolore quodam ex *moribus vestrorum* improbitate atque negligentia incitatus, haec, et quae sequentur, profero, minime, *vos nostris animum meum*, et saepe ex me auditis, muneris, si quae sint, molestias mihi subleuari *obedientia vestra*, amoreque *vestro*, nihilo minus persuasissimum habeo, multorum scholae magistrorum querimonijs fidem non omnem esse denegandam. *Animus enim humanus*, iudice *SENECA*, *natura est contumax, et in contrarium arduumque nitens, ut nullum animal inueniatur morosius, nullumque maiori arte tractandum, quam homo*, hinc facile intellectu est, maximae fere cautionis, et propemodum religionis esse, multos aequalium *vestrorum*, eosque aetatis aestu seruescentes, effrenisque cupiditatibus indulgentes, blandis, honestis tamen, artibus ita regere, ut, quod facere coacti debeant, id honestatis vtilitatisque ratione commoti, sponte et lubenter sibi faciendum putent. *Nos omnes*, inquit *CICERO*, *trahimur et ducimur ad cognitionis et scientiae cupiditatem, in qua excellere, pulchrum putamus, labi autem, errare, nescire, decipi, et malum,*



malum, et turpe ducimus, iuvenes igitur, hac naturali sciendi cupiditate incensi, multum laboris in ipsorum mento erudienda praeceptorum fideli inuauunt, sed voluntatis morumque emendandorum cura, ob similem quandam inuatum atque insitam ad omne nefas atque impium procliuatatem, tanta saepe sollicitudine docentem affligere potest, ut vires illius, ne penitus opprimatur, vix pares inueniantur. Nonnunquam porro iuvenes, ipsorum parentum negligenti educationi atque disciplinae quam diu sunt relicti, omnibus vitiorum, tam ex animi leuitate, quam petulantia atque malitia oriundorum, fordibus inquinantur, et, tenerae indulgentisque matris blanditiis, moribusque corruptissimis aduefacti, scholae publicae committuntur, quantae igitur artis, quantae prudentiae est, illos in officio continere? inhoneste indecoreque agendi consuetudine atque facilitate quadam inde a pueritia contracta, ad urbanitatis honestatisque sensum obduruerunt, molli et nimis facili parentum indulgentia deprauati, effrenique licentia, quidvis liberit, impune faciendi, a tenera inde aetate vsu, petulantiae suae perversaeque lubidini, disciplina scholastica euercitae, tam multa amplius non permitti adeo indignantur, ut in ipsorum morum ferocitate domanda, vix dici possit, quantum taedii praeceptoribus sit deorandum. Huic accedit, quod mentis ignorantiam atque stuporem nullo modo, morum vero prauitatem exercitatissima astutia dissimulare possunt. Sint enim callidissimi in occultanda inscitia, adhibeant omnia subsidia, quae intelligentiae atque eruditionis cuiusdam opinionem laudemque ipsis comparent, praeceptor, si, prima responsione audita, non acquiescit, sed nouas quaestiones ex illa elicit, facili negotio pigrityae et simulatae scientiae documenta inuestigabit, sed in celandis moribus, iisque agresibus et lasciuis, tam versuti, tamque dolosi et prouidi sunt, ut demissis oculis, incuruato capite, vultu graui, voce debili, honesto corporis habitu, lento incessu, ficta reuerentia, et, quae sunt alia, eaque innumera iuuentutis artificia, vel sagacissimum, et in explorandis animis experientissimum decipere possint. Quid denique de sinistris iudiciis et reprehensionibus dicam, quibus ipsi parentes, non omnes, sed nimis lenes atque blandi, compensant scholae magistris solertiam prudentemque in corrigendis liberorum moribus disciplinam? nonne multi parentes, pro nostrae aetatis mollitie, atque infelicissima domesticae educationis ratione, eo in magistros et liberos sunt animo, ut illos, si prohibendi puniendique potestate vsi sint, conuiciis atque iniuriis, impudentissimorum saepe mendaciorum



plentissimis, proscindant, *hos*, ob exultantem petulantiam ferocientemque contumaciam in schola punitos, domum recipiant, illosque receptos in sinu molliter foueant? perpendatis haec omnia, *Iuuenes Charissimi*, et persuasum habere possum, *vos* non amplius in dubitationem vocare, quin *multorum aequalium vestrorum mores* ad humanitatem atque elegantiam multo *maiori difficultate* sint formandi, quam quae *in illorum ingenii* imbuendis scholarum magistris obici possit. Longissime absfum, vt, de more *querularum anicularum*, aliorum aures miseris querelis iaciendis obtundam, sed, quo magis remissa, desidiiosa, et secors est praesens aetas in liberis honeste et prudenter educandis, eo plures de iuuenili pertinacia atque rusticitate querimoniae a praeceptoribus vt audiantur, necesse est. Operae igitur pretium putai, *vobis, Iuuenes Amantissimi*, his maxime temporibus, quibus omnia in externa quadam viuendi elegantia posita creduntur, *morum urbanitatem* atque *modestiam* ideo grauiori adhuc ratione commendare, quia **DOCTRINAM SINE MORIBVS HOMINE INDIGNAM CENSEO**, et, pro tenerrima, qua semper in *vos* ferat, animi propensione, nihil ardentius in optatis habeo, nisi hoc, *vobis* vt persuasissimum sit, me, sicuti omnibus aliis laboribus, ita **HOC ETIAM SCRIPTO SCHOLASTICO**, vehementissimo *vestrae* felicitatis confirmandae teneri desiderio.

Antequam vero ad ipsam *morum honestorum necessitatem*, eamque comprobendam, progredior, statim ab initio huius commentationis opus est, vt vberiori oratione maiorique perspicuitate *vobis* indicem, quo sensu sumantur *mores*, siue, quae vis atque potestas illorum prohibiti bonaeque indoli in praesentia tribuatur, ne quae *vestrum* putet, mihi, de hoc argumento dicturo, sermonem esse de blanda illa vanitate atque opinata *morum venustate*, quae nostris in circulis, ad hodiernae aetatis mollitiem inanemque verborum luxuriam compositis, obtinet. Duplici ratione mentis cogitata explicabo, tam, vt intelligatis, quae a *moribus*, quos iuuentuti commendem, remoueam, quam, quae ad ea referam, quibus vera illorum contineatur humanitas. Teste **SENECA** epist. XXXVI. **ARISTON** malle se, aiebat, *adolefcentem tristem, quam hilarem, et amabilem turbare, vinum enim fieri bonum, quod recens durum et asperum visum sit, non pati aetatem, quod in dolio placuerit*, et vix verbis a me exprimi potest, quantam voluptatem, quoties hunc locum perpendo, perpendo autem quam saepissime,  
exinde



exinde percipiam, quod hic antiquitatis philosophus eadem de iuuenum moribus censuit, quae mihi, contra aetatis praesentis, eiusque elegantissimae, persuasionem, semper statuenda visa sunt. Prudentissimus hic animorum iuuenilium explorator nolebat *adolefcentem hilarem et amabilem turbare*, quae verba tam perspicua, et ad vniuscuiusque intelligentiam tam apte concepta sunt, ut nemo inueniatur, quin sentiat, eiusmodi adolescentem intelligi, qui ad consuetudinem hominum, tunc temporis viuentium, eorumque comitatem, arte quadam sit compositus, quique putida feminarum, formosos oculis venantium, venustate morum captandae gratiae *mollium delicatiorumque* hominum inferuiat, *tristem* vero adolescentem malebat, non illum, qui crinibus hirsutis et erectis vagisque per collum pendentibus horret, aut vestibus hinc inde laceratis incedit, aut ob manus, sordibus oppletas, ob grauem animam, dentiumque nunquam purgatorum immunditiam intolerabilis est, sed potius illum, qui non moroso et distorto vultu, sed graui et severo, neque difficili et molesto, sed virili et constante corporis habitu, morumque convenientia *prudenteribus* gratus et amabilis sit. Neque aliter, si religioni atque integritati consulere voluit, de optima iuuenum indole iudicare potuit diligentissimus hic educationis auctor. Quemadmodum enim nostris temporibus permulti parentes reperiuntur, qui eo indulgentiae crudelissimae progrediantur, ut existimant, se disciplinae domesticae dulcissimum vberimumque fructum esse percepturos, illam si ad *aetatis praesentis* rationem sensumque de venusto et decore exigant, sic idem de huius philosophi saeculo, et parentibus, tum vitam degentibus, dici poterat, sed certissimum est, parentes, neque olim, neque nunc, in se ipsos, in liberos, et in totam rempublicam magis impie et iniuriosius agere posse, quam eadem hac negligente, et quodammodo dissoluta educatione. Adfuefaciunt enim liberos cuidam leuitati atque arrogantiae, ut permulta, quae longe imparis sunt honestatis, iuxta aestimanda arbitrentur, et, quia opinatam quandam, vsu nimirum receptam, morum liberalitatem iam nacti sibi videntur, omnibus iis succenseant, qui actionum sermonumque turpitudinis ipsos conuincere velint, in scholam vero aliquam missi secum afferunt cultum quendam, cui non semper *legum scholasticarum grauitas* respondere potest, quique, iustae disciplinae auctoritate coercitus, ipsis aut literarum artiumque ingenuarum auerfationem, aut desiderium excitat, ut quam primum ab immani scholarum tyrannide, duroque iugo liberentur. Multo melius, mihi



mihi credite, *Amici*, salutique *vestrae* conuenientius est, *vestra* si in-  
 stitutio, *morum* ratione habita, rigori cuidam et *temperatae* seueritati,  
 nequaquam vero saeculi humanitati, congruens est. Quaelibet aetas,  
*Iuuenes Amantissimi*, dulcia sua habet vitia, quorum cognitionem nun-  
 quam tarde *vos* consequimini, quaelibet aetas frena laxiora sibi per-  
 mitteri cupit. Quodsi igitur hac commentatione, ad rem scholasticam  
 pertinente, *vobis, Iuuenes*, in spem Religionis, Patriae, et Parentum  
 succrescentibus, *morum urbanitatem atque elegantiam, vestrae* felici-  
 tatis studio, eoque solo, impulsus, iterum iterumque iniungendam  
 puto, non loquor de *moribus* illis, qui lubricae atque molli aetati no-  
 strae sunt probatissimi, alioquin *iuuenes amabiles turbae*, quos ARTI-  
 STON nolebat, quosque ipse infelicissimos nomino, ficturus videret.  
 Nostri temporibus, iisque sapientiae radiis collustratis, is dicitur *mo-  
 ribus urbanis atque venustis* ornatus, qui (risum teneatis, *Amici!*) in  
 salutationibus honorificis frequenter dextrum sinistramque pedem vi-  
 cissim retrahit, et feminarum manibus, aut obducto manuum tegmi-  
 ni, incuruato capite, oscula imprimit, qui, liquore odorifero perfu-  
 sus, pileum exiguum, et serico infutum, sub sinistro lacerto tenet,  
 qui vnguento naribus suauissimo madentes ciacinnorum fimbrias com-  
 posuit, comarumque extremitates paruulo saeculo, in tergo penden-  
 te, collegit, qui, reliquo corporis vestitu, eoque toto ad recentissi-  
 mum morem composito, vnam sudarii oram ex vestis marfupio pro-  
 tractam, gladium in candidam vaginam reconditum, et horologio tot-  
 crepundia affixa habet, vt, tintinnabulis instructus, procul audiri pos-  
 sit, qui mox lento gradu incedit, mox saltat, pedumque digitis cur-  
 sum accelerat, qui in circulis elegantioribus multus est in blanditiis  
 muliebribus, in sermonibus, ad castitatem violandam, ambiguus, di-  
 cacitatis scurrilis contra Religionem sanctissimam plenissimis, et ad  
 illudendos acrique sale perfricandos absentes vberimis, qui *bellis literis*,  
 quae dicuntur, ingenium tam egregie nutriuit, vt ex scriptis Roma-  
 nensibus, ludis scenicis, et carminibus Anacreonteis haustas suauitates  
 in praesentium animos recitando transfundere queat, qui omnium lu-  
 suum chartarum lusoriarum, aut tesserarum, atque aleae cognitionem,  
 ad epularum satietatem interpolandam, tenet, qui ad chordarum so-  
 num modulate cantandi, instrumentis musicis canendi, et orbem Au-  
 glorum saltatorium versandi dexteritatem atque intelligentiam sibi com-  
 parauit, et quae sint aliae, eaeque innumerae artes, quarum ego, fa-  
 cile ineptissimus rituum caerimoniarumque designator, egregie rudis  
 atque



atque expers sum, quarum vero is non potest non esse peritissimus, qui nostra aetate hanc famam ridiculam affectat, qua *morum venustate atque deliciis* praedicatur amantissimus. Mihi igitur, ut iam dixi, multo maioris constat *vera et prudens morum atque vitae elegantia*, has fatuorum cecitorumque ardelionum nugas atque ineptias *vobis, Iuvenes Charissimi*, regia via ad altioris fortunae cultum excitandis, falsis fictisque laudibus commendare, mihi religioni ducerem, ego, de *morum liberalitate* differens, illius potestatem atque indolem longe aliter comparatam esse iudico, illamque nunc accuratius, breuiter tamen, describam. *Tristem* adolefcentem malebat ARISTON, quam *turbae amabilem*. Praeferebat igitur illum disciplinae alumnum, qui iuuenili quadam grauitate, atque constante et aequabili *morum* continentia omnium *sapientiorum* beniuolentiae atque favori operam dat, eodemque vocabulo, quo adolefcentem sibi probatissimum nominauit hic antiquitatis philosophus, in praesentia sic vtor, ut viam mihi muniat ad explicandam notionem, quam cum *morum potiorum* praesentia coniunctam esse cenleo. *Mores eleganter formati*, me iudice, nihil aliud, nisi *vitae honestatem atque humanitatem, cum dignitate quadam copulatam*, complectuntur, cuius descriptionis singulae notae iam per se sunt tanta perspicuitate, illis ut non multum lucis adhuc inferendum videatur. *Honestatis*, quae per se placet, animosque omnium natura et specie sua commouet, quaeque, auctore CICERONE, cernitur in prudentia, iustitia, animi excellentis magnitudine, et in conformatione continentiae atque temperantiae, *honestatis*, inquam, quia verum et solum pretium actionibus humanis statuit, necessario in aestimandis *hominum moribus* habenda est ratio, nihil, praeter illam, propter se est expetendum, illamque qui violat, quamuis praesentis aetatis urbanitas non raro parum studiosa sit honesti, is nullo omnino modo *moribus vere venustus* laudari potest, sed *sapientioribus* contemtionem et auersationem dignus videtur. Cultus humanus vero atque communis societatis consuetudo cum varia vsu receperit, quae in factis et dictis, in corporis motu, et statu cernuntur, et quibus cura illa continetur, vt probeur iis, quibuscum viuimus, hinc *Humanitas* etiam, siue obseruantia comitatis atque mansuetudinis officiorum, illorumque rituum, quibus bene cultorum hominum concionibus obtinent, ad *mores liberales atque ingenuos* referenda est, ita tamen, ut cum *dignitate quadam sit coniuncta*, quae versatur in eo, ut blanda quidem, et gratiae conciliandae apta, nequaquam vero abiecta atque humilis sit, ut ordini at-



que muneri respondeat, et gravitate atque constantia sapienter regatur. Hi igitur, *Iuvenes Dilectissimi*, sint *mores*, quos *urbanos* et *elegantés*, eosque solos, nominem, hi sint, quibus *vos* imbuendos esse, *vobis* persuasum cupiam. *Honestati* omnibus in actionibus et sermonibus consulatis, *humanitati* erga omnes omnino homines, cuiuscunque sint sortis atque conditionis, obtemperetis, sed ita, ut ab omni *scurrili leuitate*, siue *histrionum similitudine* remoti, *dignitatique* concedentes omnia, nunquam ad aetatis delicatae abeatís ineptias! Hic nihil vtilius ERASMI *de ciuilitate morum* libello, digno, qui a *vobis* diurna nocturnaue manu versetur. Monendi tamen essis, hominem limatissimi ingenii saepe *mores* temporum suorum secutum, hinc multis dat veniam, quae nunc ab honestate remota ponuntur. Nihilominus pleraque praecepta communia reperiuntur, atque ipsi rationi tam consentanea, ut ab omnibus merito obseruentur, qui naturae velint humanae viuere conuenienter.

Num vero doctrina ad *eiusmodi mores* fingendos aliquid confert? num literarum artiumque ingenuarum vis atque praestantia tanta est, ut *morum*, ad hanc elegantiam colendorum, curam atque negotium subleuent? hoc alterum est, *Iuvenes Amantissimi*, quod nunc accuratius inquiremus. Quam amplus vero hic patet orationi campus! quanta mihi subministratur, ad augendas literarum laudes, vberias atque copia! vix mihi vim afferre possum, ut, quae satis largam integrae orationis materiem praerberent, in has angustias, quibus iam contineor, cogam atque reuocem, neque quenquam, nisi, qui aut ipsarum literarum eximia scientia ingenium poliendum neglexerit, aut vitiis rerumque humilium sordidarumque amore animum hebetarit atque indurarit, eo iniquitatis atque acerbatis in *Humanitatis studia* progredi puto, quia, quod iam aliquot inde saeculis communi sapientissimorum Virorum suffragio, ad commendandam in emendandis *moribus* artium liberaliorum disciplinam, constitutum, ipsoque usu confirmatum est, optimo cuique largiendam censet. Iam primum in iudicanda *vitae morumque urbanitate* maxime respiciendam esse *Honestatem*, in antecedentibus diximus, videamus igitur, quid adiumenti ad illam consequendam praestent literae humaniores, quidque illis iuffit, quo *virtutis* admiratione explant discendum animos? vix mente concipi, verbisque extitimi potest, quantum in literis sit positum, quod ad animum *Honestatis* sensu agendum inflammandumque conducere



ducere possit. *Præceptis saluberrimis* nobis commonstrant bene vivendi vias, excitant in animis nostris gloriae, a natura inditos, igniculos, nosque edocent, quantus sit in *virtute* splendor, quanta in *vitiis* deformitas, quae qui penitus imbiberit, is nunquam non vitii turpitudinem fugiet, et officii *Honestatisque* rationem rebus omnibus anteponet, *sententiis* porro, ad *virtutis* amorem, *improbitalisque* indignationem inspirandam efficacissimis, bonam mentem bonumque animum, quantum humanis artibus fieri potest, alunt atque roborant, *exemplis* denique hominum, tam *virtutis* studiosorum, quam *vitiis* atque *pravis facinoribus* inquinatorum, tam alte animis nostris imprimunt *vitiis* calamitatem, felicitatemque cum *honestate* coniunctam, ut, nisi sordidis cupiditatibus grauari, nihil praeter servilia curamus, *virtutis* desiderio, *vitiis* odio vehementissimo exardeamus. Omnes alias artes, quae vilioris sunt pretii, animo perpendatis, *Iuvenes*, circumspiciatis omnia opificia illiberalia, num illorum quoddam reperitur, quod efficiat, ut animis *tam prope* admoueat pectoris generosi celsique maiestas atque grauitas? num vnum est, quod rerum earum, quas homines vulgo admirantur et appetunt, vel timent atque fugiunt, vanitatem et contemnendam leuitatem, *virtutis* autem amabilem praestantiam plane intelligere, ac mente sensuque comprehendere doceat? cultoribus suis vitae necessitates, quid? quod, si benigna et munifica sunt, commoditatem tranquillitatemque praebent. ad permouendos vero ipsorum animos, ut *honestatis virtutisque* excellentiam sentiant, eiusque admiratione et delectatione afficiantur, per se tantumdem non conferunt. Solis igitur, si haec ita sunt, quae diximus, solis literis atque doctrinae, praeter Religionem sanctissimam, haec laus atque gloria conuenit, ut insullandae *honestati* maxime inseruiat, ab his feminibus nasci, ab his radicibus succum atque alimenta trahere potest *Virtus honestique studium*. Alterum, quod in iudicanda *morum elegantia* spectandum censui, cernitur in *Humanitate*, siue cultu quodam externo, eoque ad obseruantiam rituum atque officiorum, quae in hominum consortione recepta sunt, composito, exploremus igitur, num homines a literarum studiis huic quoque accommodentur, et quid sit, quod artes nostrae hac etiam ratione ad *mores* formandos valeant? ipsi nomen, quo studia humaniora insigniuntur, nobis praestat, magnam illorum in dictis et factis hominum, ad *urbanitatem* exigendis, esse efficaciam. Quis enim tam parum versatus est in cognoscendo latinitatis ingenio, quin intellexerit, literas non solum ideo *Humanitatis*



nomine appellari, quia hominem deceant, aut, quia homo solus illarum capax sit, illarumque sciendi cupiditate ducatur, sed etiam hac, ex ratione, quia totam naturam hamanam, mentem, animum, *moresque* expoliant, vt illarum ope, tanquam homines fingamur, eoque latius ab animalibus, rationis expertibus, seiungamur? dicit aliquis: haec morum cultura, quae *Humanitatis* nomine literis vindicatur, certe non continetur *institutions* quadam rituum atque caerimoniarum, quarum diligentiam reuerentia aliorum postulat atque exigit, sed in vniuersum consistit in naturalis ferociae dissuasio, et impulsu ad officia, quae aliis hominibus, pro diuerso coniunctionis gradu, praestare debemus. Sed, quamuis facilis sim, in concedendo, istam, quam nostra in primis aetas verborum blandorum vrbانيتatisque luxuriam commendat, *humaniorum literarum* adminiculo non posse comparari, neque Musas esse *solemnium et rituum conformationis magistras*, quae niuis verborum blanditiis facos vendere doceant, hoc tamen contendere possum, illas, quia nos comes, benignos, faciles, mansuetos, et suaves reddant, acclamantes nobis per *CICERONEM* suum: *difficile dictu, quantopere conciliet animos hominum comitas affabilitasque sermonis, quamque facile oratione benigna multitudinis animos ad beniuolentiam alliciamus, blandoque sermone deliniamus*, illas, inquam, nos multo aptiores facere addiscendae vnicuique, quam vocamus, *Humanitati*. Fingatis vobis, *Iuuenes*, officinae sutrinae, ferrariae, aliarumque alumnos, pice et fumo obductos, et de illorum rusticitate, immodestia, asperitate, ingeniique in imitandis verbis, benignitatem spirantibus, tarditate indocilique natura ridebitis. Tertium denique, quod in censura *morum elegantiae* considerandum est, versatur in *di-gnitate*, siue virili quadam grauitate, seueritate, atque constantia, num igitur huic quoque comparandae consulit doctrina literarumque cultura? Ardua est via, fateor, *Iuuenes Amantissimi*, molestiarum ac sollicitudinis plena, quae per crebras, diurnas, seueras, et constantes exercitationes ad exquisitam paratamque doctrinae facultatem ducit, sed *ego nullam aliam scio, NEQUE ALIA ESSE POTEST*. Ex ipsa rerum prope infinitarum multitudine facile iam intelligitur, quantum laboris, curae, et molestiae proponatur in contrahenda iusta cum illis familiaritate, vt praesto sint, quoties earum opera vti possimus, tam late patet doctrinae ambitus, tam longum est curriculum, vt, qui illius desiderio flagrat, continua exercitationis assiduitate adfuescere debeat, qua, nunquam intermittenda, tota hominis natura, tota ingenii laetitia



lasciua subigitur, rerumque humiliorum auersationi facilis et promissa redditur. Maxima porro, quam non omnes subire et sustinere volunt, in assequenda accurata doctrina opus est seueritate, qua omnia summa animi attentione ad principiorum subtilitatem, praeceptorumque obseruantiam sunt reuocanda, quaque ingenii alacritas atque luxurians leuitas, quamuis aegre, in potestatem seuerae ac rigidae disciplinae redigitur, vt, hac quasi arena defatigata, omnisque tarditatis antea impatiens, coerceatur, et in eam consuetudinem adducatur, qua omnia in vita communi obuia sollicita quadam diligentia excutiat. Non igitur veri simillimum est, hanc quoque doctrinae opportunitatem utilitatemque esse, vt, illi qui se dederint, in dirigendis moribus, ad comprobendam seueritatem aliquam atque constantiam, prouisi habilesque fingantur? non concedendum videtur, qui exquisitae et diligenti eruditioni tempus operamque consecrariat, eos omnes animi in colendis literis intentione non interrupta tantae grauitatis studiosos sensim paulatimque fieri, vt ab omnibus iis rebus abhorreant, quae ipsis in agendo et loquendo indignae sint, quaeque in componendis moribus leuitati temeritatique respondeant? praesertim cum tot ante oculos positas imagines habeant Virorum, inuicta virtute conspicuorum. Nemo saltem CATONIS effigiem, ab SALLVSTIO tanta arte descriptam, contuebitur, quin eandem sibi firmitatem stabilitatemque optet, moribus tamen horridioribus remotis. Ex his omnibus simul sumtis quid necessaria conclusione deducitur? hoc, vt permultum in doctrinae potestate ad poliendos mores sit positum, isque certissimo adminiculo, ad vitam honeste et decore transigendam, nitatur, qui bonarum artium culturae labores assiduitatemque impenderit.

Nihilo minus saepe numero meministis, Iuuenes Charissimi, vos audire, nunquam desuisse, neque adhuc deesse viros, qui, vt ampla et accurata doctrina, ita morum asperitate atque inmodestia, reliquis hominibus praestare studeant? scire igitur vultis, quid, ad infringendam sententiam meam, laudesque eruditionis minuendas, hoc argumentum contrarium conferat? ego nihil facilius ferre didici, quam dissensum in opinionibus atque consiliis, certissimeque persuasum habeo, me nunquam, Amici Suauissimi, ad eam sapientiam esse peruenturum, ad quam multi peruenisse sibi videntur, vt iniquam existimare possim, non omnes omnino idem, quod ego, statuerent, sed de hac criminatione vehementer dubito, neque vnquam animum inducere



potero, vt *inustum illum feruorem fortemque animi constantiam*, qua nonnulli, et prislinae, et nostrae aetatis, eruditorum ab impudentissimis atrocissimisque aduersariis veritatem defenderint, cum *rusticitate* atque *illiberalitate* confundam, si vero illi, qui mihi hac in re aduersantur, tam oblinati, tamque pertinaces sunt, vt in opinione e mentita perseuerent, ego causam harum querelarum ex longe aliis fontibus derivare, quam literis adscribere, malim. *Tertia* igitur huius prolusionis pars occupata sit in eo, vt examinet, *unde proueniunt docti, illorum si quidam sint, sine moribus?* Iam primum, *Iuuenes Dilectissimi*, tanto odio flagro *Mechanivni in Humanitate*, vt culpam huius rei in illum transferam. Iste enim humanitatis, decoris, honestatis, pulchritudinis, dignitatisque sensum, quo distamus a bestiis, obruit atque exstinguit, quo exstincto, totius vitae omnibus in rebus deformitas, ab humanitatis lege quam longissime aberrans, consequitur, vt, quemadmodum elegantiae quaedam, per omnes vitae humanae partes fusa, exiit, vbi hic gustus suis nutrimentis alitur, artibusque idoneis acuitur, sic etiam, illo oppresso, et delecto, *morum facilitas atque venustas* impediatur et remoueatur. Nisi propius admoventur animis ea, in quibus insunt alti et magnifici de virtute, et decore sensus, nisi fontes magnitudinis, honestatis, atque dignitatis aperiantur, et ad mensuram quandam elegantiae omnia dicta et facta exigere docetur, nisi eorum, quae perspicuam liberalitatis aut turpitudinis significationem habent, iudicium discipulis permittitur, vt interrogentur, qualia ipsis quaeque videantur, et quomodo placeant, aut displiceant, tunc nunquam efficietur, vt sentiant vim honesti, et venusti, vt suos *mores* in loquendo et agendo ad eandem elegantiae mensuram, eundemque modum component, et vt virtutis amore, vitiique indignatione incendantur. Itaque si verum esset, vt eruditi reperirentur, qui *morum illiberalitatis* essent accusandi, culpam huius mali in se admittere deberet *Mechanivni*, hostis iste omnibus rebus pulchris. Praeceptores, quorum institutioni in iuuentute commissi fuissent, omnia in interpretatione oratorum, historicorum, et poetarum, ad emendam *memoriam*, eamque solam, nihil ad *bonam mentem, bonumque animum* retulissent, non perpendentes, *illam* esse excitandam et roborandam, *hunc* corrigendum et flectendum, hinc nunquam curam docendi eo directam habuissent, vt discerent honestum et decorum iudicando indagarent, et ad virtutis admirationem vitiique detestationem commoverentur. Necessesse igitur esset, vt ipsi hi eruditi, qui istiusmodi praeceptorum



ceptorum miserabili disciplina quondam vti essent, extincto omni elegantiae et pulchritudinis sensu, nihil ad illius legem atque normam fingere, neque vitam ipsam elegantiore reddere possent. *Literarum* enim *morumque* gustus talem inter se coniunctionem habent, ut suam vim inter sese communicent, et iisdem in locis semper habitent, sitque iis commune quasi domicilium. Altera causa, si pro opinione nonnullorum vere dicerentur reperiri docti, qui fordidi et negligentes in vitae habitu atque *moribus* essent, latere deberet in *fastu atque arrogantia*. Coactum nimirum me viderem, ista calumnia si iusta et aequa esset censenda, credere, doctos vel adeo scire posse doctrinae suae laudes, ut etiam ad plebeias artes descendant, per quas magnam de se famam vel commouere, vel propagare conentur, excellentemque doctrinam in quocunque genere esse tam obcuram, tam vilem, tamque illiberalem rem, ut non nisi abiectis et humilibus remediis celebrari possit. *Omnis*, inquit CICERO, *arrogantia odiosa est, sed illa ingenii multo molestissima*, hinc per se iam haud difficile intellectu est, in illa ipsa ambitione, quae omnibus artibus atque insidiis doctrinae praeclarae famam captet, vel maxima esse laudis atque gloriae impedimenta. Qui enim tam cupide venantur eximiae intelligentiae eruditionisque praedicationem, illi, quia constat, ut quisque sit doctissimus, ita humanissimum esse debere, non solum peritis se suspectos reddunt, famamque, cui inhiant, minuunt potius, quam augent, sed etiam odium auersationemque liberaliorum sibi constant. Mercatores, qui nimis studiose et sollicitate curant, ut diuites, omnique felicitatis abundantia instructi videantur, prudentibus saepe suspicionem rei non optime comparatae mouent, et, qui in reliquos omnes eo inhumanitatis monte positus, siue vel maximo ingenio praestantissimaque eruditione quam longissime conspicuus, is, inquam, dignus est, quem omnes odio atque contemtionem persequantur. Fieri igitur nullo modo potest, ut persuasum habeam, illorum sententiae plerisque inesse, praeter liuorem atque inuidiam, qui contendere velint, viros artium liberalium cognitione insignes inueniri, qui agrestes et barbari sicut *morum cultura* haec enim accusatio, si veritati conueniens esset, *superbiae et arrogantiae* vanitate niteretur, quae mihi tam *absurda, insulsa, et absurda* videtur, ut illam, quantum possim, ab eiusmodi viris remoueam. Tertia ratio, cur, si vera esset ista non honorifica opinio, vna itemque alter illorum, qui nominis immortalitatem eruditione sibi compa-



compararunt, *morum elegantiae* rudis atque *expers* cenferi mereretur, *ex solitudinis amore* esset deriuanda. PYTHAGORAS, qui, cum *Superbo regnante in Italiam venisset*, magnam illam Graeciam cum honore et disciplina, tum etiam auctoritate tenuit, cuiusque nomen multa *saecula post se viguit*, ut nulli alii, nisi discipuli eius, docti viderentur, PYTHAGORAS igitur dicere consuevit: *bene vixit, bene qui latuit*, et eruditus tantopere probatur hoc dictum, philolophi vt toti sint in illo commendando. Animum enim rebus reconditis, earumque contemplationi, affigentes, nihil studiosius, quam loca derelicta, et ab omni celebritate remota, quaerunt, vera ingenii nutrimenta, verumque animi pastum ex literis capientes solitudini operam dant, et haec quae est, quae suauissima inuitamenta dulcissimasque illecebras omnibus iis praebet, qui mentem ad perquirenda vera, animumque ad sentendas bonarum artium venustates appulerint. *Frequentia*, scripsit CICERO ad Herennium, *et obambulatio hominum conturbat et infirmat imaginum notas, solitudo vero conseruat integras simulacrorum figuras*, et quis est, quin ipso vtu edoctus sciat, nusquam cogitata, rerumque subtilium meditationes feliciter posse conuacri, nisi, vbi sensus *externi*, illorumque motus cessent et quiescant, omnibus iis rebus, quae extra nos sint positae, et in quas sentiendi instrumenta incidere possint, procul a nobis disiunctis? quae vero cum ita sint, quid inde oriri debeat? hoc, vt qui eruditae vitae totos se consecrarunt, quique animum doctrinis diuinis et humanis semper intentum habent, solitudine aduersa facti, fugiant conuentus hominum, quibus si intersint, *omnem morum difficultatem asperitatem acerbiteratemque* facile mitigent? sibi dum viuunt, aliis, et maxime aulicis, viuere ignorabunt, et, consuetudine cum sordibus suis contracta, vestitu et toto cultu incompositio horridi non sine risu et contemptu hominum poliorum incedent, hac nostra in primis aetate, eaque fastidiosa in spectandis rebus, quae non nisi in oculos incurrunt. Sed absit, *Iuuenes*, vt de eruditorum moribus cultusque munditie in sinistram partem iudicem, vt persuasissimum habeam, omnes omnino doctos, vt mentis acumine et intelligentia, sic vitae honestate, humanitate, dignitate, adeoque *morum elegantia*, ceteris praestare hominibus. Quid vero? omnibus his allatis, nihilo minus morosi isti et delicati eruditorum censores fortiter adhuc stant in eadem sententia? necesse igitur esset, vt *praeconcepta* denique *opinio, decorum, pro variis gentibus varium, nihil solidi habere*, aliquid conferret ad rusticitatem deformitatemque illam, quae notaretur in nonnullis



nullis horum virorum, eorumque moribus. Diuerſas de honeſto et  
 turpi apud integras gentes reperiri opiniones, vt, quae ab aliis habeantur  
 indecora et humilia, ea ab aliis laudi ducantur, rebusque decentibus  
 annumerentur, hoc vel pueris noſtris ex NEPOTIS lectione fa-  
 tis ſuperque cognitum eſt, ſed alius adhuc progredi poſſumus, docen-  
 tes, inter homines, ſingulis aetatibus in eadem ciuitate viuentes, tan-  
 tam in iudicando *morum cultu* eſſe inconſtantiam, vt repente in veſti-  
 tu, cibus, ſupelleſtili, atque reliquo vitae habitu opiniones ciuium ae-  
 qualium varias agitationes variasque viciffitudines habeant. Quomodo  
 enim aliter euenire poteſt? omnia illa, quae a ſenſibus, minus *caute*  
*adhibitis*, et cupiditatibus originem trahunt, neque propriam, et na-  
 turalem, ſed ab hominum ſtudiis, commutationi obnoxiiis, commo-  
 datam pulchritudinem habent, omnia illa perenni motu neceſſario mo-  
 ventur et labefactantur, vt ſubito putetur deforme, quod honeſtum  
 decorumque viſum erat, idque ſaſſidiatur et repudietur, quod paullo  
 ante expetitur erat. Quid inde ſequeretur? vt eruditi, qui in multo  
 grauioribus rebus mente et animo occupati ſunt, hac varietate incita-  
 ti, omnia, quae ad externum vitae cultum referantur, deridenda cen-  
 ſerent. Artes atque literae, in quas colendas omnibus animi viribus  
 incumbunt, ſibi inſitam quandam, cui nihil detrahi poteſt, pulchri-  
 tudinem habent, ſuosque amicos tot illecebris captos tenent, vt hi,  
 quoniam ipſae nullis commutationum viciffitudinibus iactantur et va-  
 riantur, perpetua et conſtante ſuauiſſime fruuntur, hinc eiusmodi viris  
*morum urbanitas*, quae dicitur, tanto ſaſſidio digna videri deberet,  
 illam vt repudiarent, et, tanquam rem inutilem atque ſcurrilem abii-  
 ciendam exiſtimarent. Ego vero, vt ſaepe iam dixi, *Iuuenes Di-*  
*lectiſſimi*, nunquam permoueri me patiar, vt dubitem, quin ii, qui  
 aetatem in literis agant, quique praeclara doctrina et eruditione vera  
 ſint ornati, vitae ornamenta *in moribus venuſtis* poſita, magni aſſi-  
 ment, tu, cenſor illorum nimis moroſe et delicate mollioris aetatis  
 noſtrae contagione infectus es, neque vnquam in contrariam partem  
 diſtrahere me poteris.

Miramini, *Iuuenes Amantiſſimi*, quid ſit, quod me retineat, quo  
 minus ad partes huius cenſoris tranſeam? mente concipere poſſe *vos*  
 negatis, cur in obtinenda ſententia tantae ſim pertinaciae tantaeque  
 fortitudinis? perpendatis igitur rationem, cuius grauitate commoueor,  
 vt non poſſim non difficilis eſſe, cuiusque vberiori explicationi, quae



sola adhuc restat, nunc operam dabo. DOCTRINAM SINE MORIBVS HOMINE INDIGNAM iudico, quod nisi statim vniuersumque aduersariorum meorum prouum reddidit, ut leniorem sententiam dicat, mittat me velim, dubius et anceps sum, quid de eius animi indole sentiam. *Verum hominis pretium non in sola mentis intelligentia, sed maxime animi integritate, cernitur.* Multas et varias commendationes habet eruditio, in primis ea, quae non e compendiorum, quae dicuntur, rivulis, *iusque saepe titulentis*, sed fontibus ipsis, ducta est, quae illos fontes non tantum leuiter delibare, sed penitus haurire spondit, quae ad disciplinae leges seuerè exacta, et ad certam normam, ut nunquam aberret, aut vagetur, directa est, nec quisquam reperitur tam inhumans, tam incultus, tamque barbarus, ut illi, qui eruditus haberi velit, etiamsi nihil aliud, nisi honesta specie obduciam ignorantiam, prae se ferat, et ad opinionem vsque doctus sit, praestantiam aliquam reuerentiamque praeter reliquos homines deneget, sed haec eruditio, quae tantopere per se aestimanda est, multo maiori adhuc praedicatione admirationeque digna censeretur, si cum *virtutis honestatisque studio coniuncta est*, isque scientia instructus, qui simul probitatis amore, vitiique odio incensus est, multo maiori cultu, maiori que obseruantia est prosequendus. Quae admodum enim illi, qui iter, praesertim longum, et nondum vltimum notum, ingrediuntur, licet multarum rerum notitia atque copia indigeant, ne in ipsa via retardentur, aut ab illa descedant, omnia tamen frustra ea collegerunt, sine bona corporis validudine, alacritateque necessaria, qua omnium rerum tam inopia, quam difficultas superari potest, ita etiam is periculosissimo errore captus tenetur, qui verae felicitati suae satis superque consuluisse se putat, si magnarum rerum scientiam, et subtilem, copiosam, variamque doctrinam sibi compararit, *animi integritate et sanctitate neglecta.* Haec, *Iuuenes Charissimi*, haec est firmitas illa, qua aduersus fortunae vtriusque vim, voluptatumque illecebras sustentamur, haec est recta animi validudo, quae ample et late patentis doctrinae defectum compensat et subleuat! Humilis et fordidarum cupiditatum coeno oblitus ac demersus animus, quamuis amplissima exquisitissimaque cognitione sit instructus, hominis tamen dignitati pernixtum detrabit, sola eruditio, nisi cum integro *honestatis atque virtutis amore coniuncta est*, nequaquam constituit *verum hominis pretium*, et sola *animi integritas*, etiamsi minus lauta et diffusa, immo nulla omnino, eruditione sit ornata, plurimum ad augendam naturae



naturae humanae praestantiam confert. Ex hoc fonte, *Amici, vera hominis gloria manat, hinc generosas origines ducit, haec, haec est, quae felices, quae vere homines facit!* Non igitur dicam, illum suam dignitatem parum respicere, qui nullum honestatis ac turpitudinis, rerum bonarum et malorum, sensum animo accipere studeat? non dicam, illum doctrinam, se indignam, sibi conciliare, qui, ut aptissima et dignissima homine ornamenta, mores honesti atque probi, eruditioni acquirendae accedant, nullam omnino operam dat? Talem, qui res natura coniunctas segregat, acriter castigavit CICERO lib. II. Quaes. Tusc. ubi Philosophos vituperat, docentes aliter, aliter viuentes: *ut, si Grammaticum se professus quispiam barbare loquatur, aut si absurde canat is, qui se haberi velit musicum, hoc turpius sit, quod in eo ipso peccet, cuius proficitur scientiam, sic Philosophus in ratione vitae peccans hoc turpius est, quod in officio, cuius magister esse vult, labitur, artemque vitae professus, delinquit in vita.* Iam alterum, Iuvenes Dilectissimi, quod ad morum urbanitatem pertinet, cernitur in Humanitate, sine obseruantia comitatis, mansuetudinis, atque officiorum, reliquis hominibus praestandorum, quacum nisi doctrina copulata est, quid dedecoris, quid detrimenti avertit? *Soluit vinculum societatis humanae.* Non solae sunt vitae necessitates, quae saepeuandae et minuendae homines inticem consociant, sed a prouida summi Numinis cura insitum atque innatum est hominibus studium quoddam, ut, quemadmodum apum examina, non fugendorum fauorum causa, sed, quia congregabilia natura sunt, congregantur, sic homines, ac multo etiam magis, ad communem coniunctionem impulsii, solitudinem fugiant, et consuetudinem amicitiamque contrahant. Hoc naturali impetu, quo feruntur, vitae suae permultas suauitates afferunt, abripiuntur ad amorem mutuum, et multa sibi comparant commoda, quibus saepenumero superfedere possunt, quae tamen ipsis haud ingrata sunt. Sed ad confirmandam hanc generis humani copulationem, ad constringendum hoc societatis vinculum, dici non potest, quid conducatur morum similitudo, aequabilis affabilitas, eadem benignitas, mansuetudo, atque elegantia! *In quibus eadem sunt, inquit CICERO, studia, eademque voluntates, in his sit, ut quisque altero aequae delectetur, ac se ipso, efficiturque id, quod Pythagoras in amicitia ultimum putauit, ut unus fiat ex pluribus, idemque dicere possumus de Humanitatis morumque aequalitate.* Barbararum gentium, aut illarum saltem, quae a nostra viuendi ratione, eiusque venustate remotae sunt, si vnus



itemque alter in nostras regiones peruenit, longe aliis moribus alioque vitae habitu iustructus, non statim sic capit nos, neque loquendi neque agendi modo sic tenet, vt eius consuetudinis desiderio flagremus, requiritur, vt temporis haud exiguum spatium praeterierit, ipseque moribus nostris adsueuerit, si aditum ad amicitiam familiaritatemque nostram sibi parare constituerit. Quid igitur de illa doctrina iudicamus, *Iuuenes*, quae morum politiorum, in primis *Humanitatis*, expertis atque rudis est? num ea videtur, quae hominis dignitati respondeat? audiamus eundem, quem paullo ante laudauimus, morum Romanorum magistrum, qui in fine libri primi Officiorum haec praecipit: vincit cognitionis studium consociatio hominum atque communitas — ergo omne officium, quod ad coniunctionem hominum, et ad societatem tuendam valet, anteponendum est illi officio, quod cognitione et scientia continetur. Disumpit et dissecat societatis vinculum, quo Deus ipse constrinxit homines, tollit omnem consuetudinem atque amicitiam, aufert suauitates, quae vitam iucundiores gratioreque reddunt, proferbit et propellit amore mutuum, homines multis commodis priuat, tam necessitati, quam commoditati inferuentibus, adeoque homine ipso, qui consilio Dei societatis humanae vtilitati atque saluti pro omnibus animi corporisque viribus consulere, omniaque ad illam stabiliendam et sustentandam conferre debet, plane est indigna. Doctus, qui libenter cum mortuis hominibus loquitur, omnium etiam viuentium sit, nemo ab eius aditu, consuetudine, ac sermone sit exclusus, cum omnibus apte ad cuiusque dignitatem sermocinetur, alliciat ad se omnes, capiat adeuntes sermonum copia, varietate, comitate, et, si res ac tempus patiuntur, amoenitate, nihil in eo sit arrogantiae, aut fastidii, tam aduersus eos, quibuscum est, quam de quibus sermo incidit, de nemine detrahat, demittat se infra aequales, aut minores ordine, atque doctrina, iuuandi voluptatem sentiat, amicitiae fructum ponat in officii, et absit denique longissime ab omni, quod illius labefactandae aut dissoluendae sit. Tertium adhuc superest, quod ad morum munditiam urbanitatemque, vt supra docuimus, requiritur, quodque verus in Dignitate, siue seueritate atque grauitate, qua *Humanitas* temperetur, hanc si in erudito desideras, ipsi eius doctrinae non minus multum praesentiae excellentiaeque subducitur, quam si contraria ex parte agrestis in moribus negligentiae est accusandus. Quotusquisque enim paullo humanior, nec plane oscitans morum nostrorum spectator est,



est, quin animaduernerit, hac nostra delicata, et quodammodo morosa in rebus externis aetate, permultos inueniri, qui, quamuis literis non studuerint, tamen vel *elegantissima morum venustate* sint ornati, et ab omnibus honestioris conditionis hominibus communi assensu tantam cultus diligentiam obseruari, vt quilibet in ingenii doctrinaeque mediocritate, si *morum urbanorum* commendationem habeat, facilius sibi aditum ad aliorum fauorem atque beniuolentiam munit, quam ii, qui et ingenio praestantes, et a bonis literis copiose instructi, ab his vero blandis animorum conciliandorum remediis sint destituti? non igitur omnibus iis elegantioribus diversorum ordinum hominibus *longe se inferiorem* reddit *eruditus*, qui sordibus suis delectatur? quis est, qui illum facile admittat, lubenter secum retineat, et consuetudine dignetur? verbo, nonne *indigna est homine doctrina sine moribus*? Sed adsint, *Iuuenes Charissimi*, adsint erudito vel summa *morum*, quae nostris temporibus tantopere praedicantur, ornamenta, si *abiectum atque humilem se gerit*, neque vllam omnino ordinis atque numeris sui rationem habet, sed *scurrili leuitati, histrionisque similitudini* studet, nonne etiam tali modo tam parum obtinendae suae praeter reliquos bonarum artium imperitos praestantiae prospicit, vt hi praeferendi videantur? homines, qui sine literis aetatem transigunt, ad ordinem vero honorandum aliquem referendi sunt, in dirigendis *moribus* suis saepenumero maxima prudentia atque cautione vtuntur, ne, cum sibi videantur aliquid, improvide loquendo et agendo committant, vt auctoritatis, quam sibi arrogant, iacturam faciant, aut, perinde quasi sint ciuitatis lumina, splendorem obsecrent, amittantque suum, quid igitur illi *erudito* accidet, qui nullius grauitatis atque constantiae est, quique in dictis et factis non respicit ad veram, quae ipsi conuenit, amplitudinem? *eruditioni* tribuendus est principatus quidam, quia veris animi bonis annumeranda est, hinc opus est, vt, tam in iocandi genere, quod hilaritate, venustum, sed liberale sit, quam in omni corporis cultu atque habitu, qui ablit a scurra circumforaneo, spectet *eruditus* ordinem, cui ipse adscribendus est, nonne vero risu iocoque habetur ab illis imperitioribus, si erga ipsos nimis submitte se gerit, si ipsos in otio atque circulis delectat nugis ac salibus inhonestis, si funambulium, artificum theatralium, et in variis artibus ludicris exercitatum, imitans, risu capter, suaeque dignitatis immemor, abiecta, sordida, atque humilia sectari se, aut simulat, aut comprobatur? INDIGNA EST HO-



MINE ISTIVS MODI DOCTRINA, quae non coniuncta est cum honestate, humanitate, et dignitate, siue morum munditie atque elegantia. Audiatis igitur, quibus hac commentatione praecipue gratificari volui, audiatis, *Iuvenes Amantissimi*, me, felicitatis vestrae studiosissimum, et persuasum habeatis, me vos intime atque integerrime diligere, dum nihil prius, nihil antiquius vobis curandum suadeo, quam, ut doctrinam, cui comparandae iuventutem vestram consecratis, cum morum urbanitate atque venustate arctissime copuleis. Fidelissime vos adhortor, ut Honestati studeatis, arma enim non tantum senectutis, sed totius vitae, artes sunt exercitationesque virtutum, deinde, ut Humanitati erga omnes omnino homines, etiam infimos, obtemperetis, hac vobis ipsi sine duce atque comite aditum ad omnium hominum animos parabitur, postremo, ut Dignitati vestrae omnia concedatis, liberalium enim, non sordidarum, artium cultores estis, et liberalissimus quisque, maxime si probi inuenimini, honore quodam vos prosequitur, huius igitur semper memores sitis! Poetae soli Veneri tres iungunt Gratias, indicaturi, venustatem per se parum posse, nisi blandi mores accesserint, nos cum Minerva quoque Gratias confociemus. Orator, si vel optima inuenerit, recteque composuerit atque eleganter, minus placet, nisi conformatio vocis gestuumque apta res ac verba auditoribus commendat. Plurimi enim homines sensibus ducuntur magis, quam ratione, in quibus aurium atque oculorum iudicium superbissimum est. Certe quoties infelices homines literatos, tanto numero ab hominibus opelis collectos, accuratius intueor, plerosque video moribus fortunae suae fabros extitisse. Quamuis igitur esse, quam videri, praeslet, opera tamen nauanda, ut boni et simus, et videamur.

Indicandum nunc est propositum, quod huius prolusionis scholasticae occasionem praebuit. Publica solemnitas, qua Sanctissimae Religionis insaurationis memoriam, gratissimo animo, sacris in concionibus nostris renouamus, tres Iuuenum nostrorum, quos intime diligo, permouit, ut publicis declamationibus ardentissimas Deo immortalis gratias agerent. Escendent in suggestum oratorium hoc ordine:

- I. IOANNES BERNHARDVS MEISNERVS, Schliebenensis Saxo, primum religionis christianae principium, omnis felicitatis fontem, commendaturus lingua patria.

II. CA.



II. CAROLVS GOTTFRIED HESSIVS, Torgauensis, vtilitatem ex aduersariorum in religionem conatibus comprobaturus *lingua latina*.

III. CHRISTIANVS ERNESTVS GLASEWALDVS, Wiederauiensis Saxo, de differentia religionis mentis atque pectoris dicturus *lingua germana*.

Quos iuvenes, vt ANTISTES SACRORVM SVMME REVERENDVS, SENATVS AMPLISSIMVS, SACERDOTES PLVRIMVM REVERENDI, PRAECEPTORES CLARISSIMI ET DOCTISSIMI, omnesque *Lycei* nostri FAVTORES HONORATISSIMI, crastino die, audita hora secunda post meridiem, beniuole audiunt, obseruantissime et humanissime oro rogoque.

P. P. Torgauiae, a. d. III. Kalendar. Nouembr.  
A. I. S. MDCCLXXX.







AB: 155056

VD 18

ULB Halle 3  
003 085 112



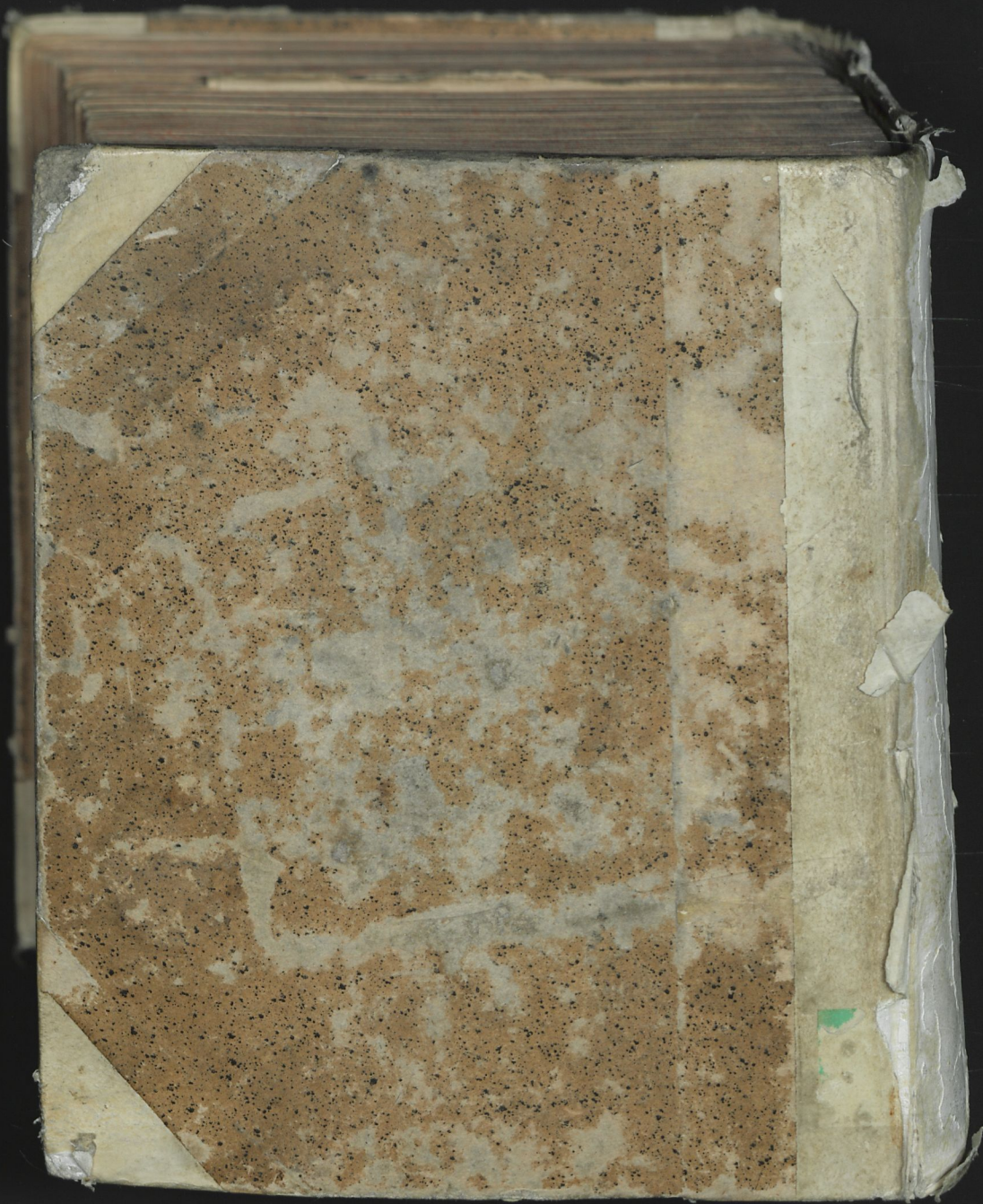
TA → SL  
vor 75 Jhr /

R

VD 17









DE  
DIE IN

DOC

CA

MINE INDIGNA. <sup>67</sup>

IONES

HIONIS MEMO.

TAT

SINTENIS

S. RECTOR.

IANA.

